

De veiling van een psalmboek bij Sotheby's in New York brak op 26 november alle records. Voor 14,2 miljoen dollar, zo'n 10,5 miljoen euro, wisselde het zogeheten Bay Psalm Book van eigenaar. Voor een gedrukt boek werd nog nooit zoveel geld neergeteld. Dat maakt nieuwsgierig naar dit bijna vier eeuwen oude boekwerk.

Bay Psalm Book

Het duurste gedrukte boek ter wereld

Willem Jan Cevaal

HOEWEL DE OORSPRONG VAN het *Bay Psalm Book* in de Nieuwe Wereld ligt, start onze verkenning in het Avondland, het 'oude' Europa, en meer in het bijzonder in ons eigen land. In augustus 1608 kwam een groep Engelse vluchtelingen onder leiding van dominee Richard Clyfton aan in Amsterdam. Zij hadden hun vaderland om religieuze redenen achter zich gelaten. Uit onvrede met de Engelse reformatie, die in hun ogen niet ver genoeg ging, hadden ze gebroken met de Anglicaanse kerk. Dit leidde tot vervolging van deze separatisten, en een aantal van hen belandde zelfs in de gevangenis. In het toleranter religieuze klimaat van de Nederlanden hoopten zij een rustiger leven te kunnen leiden.

Pilgrim Fathers

De groep vluchtelingen sloot zich aanvankelijk aan bij de reeds aanwezige Engelse separatisten. Dit leidde echter tot conflicten, en na een half jaar besloten ze hun heil in Leiden te zoeken. Onder de rook van de Pieterskerk zouden ze zo'n elf jaar hun geloof in redelijke vrijheid kunnen belijden. Ze sloten zich niet aan bij de reeds bestaande Engelse kerk, maar hielden hun eigen diensten, waarschijnlijk ten huize van hun voorganger John Robinson.

De vluchtelingen konden echter niet echt aarden, ze vonden het religieuze klimaat veel te vrijzinnig. Ook economisch ging het de vluchtelingen allesbehalve voor de wind – ze waren afkomstig uit

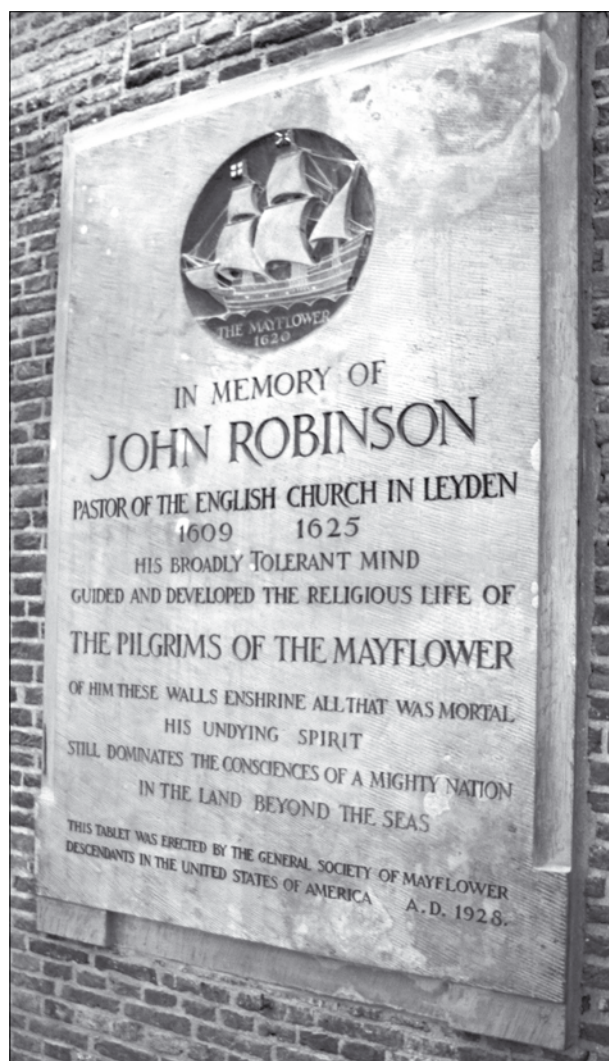
een agrarische omgeving en konden maar moeilijk wennen aan de stedelijke samenleving waarin ze terecht waren gekomen. Na elf jaar hield ongeveer de helft het in de Nederlanden voor gezien, ze besloten hun geluk te gaan beproeven aan de andere kant van de Atlantische Oceaan. Het afscheid van de achterblijvers moet behoorlijk emotioneel zijn geweest, zo beschrijft Edward Winslow, zelf een van de gelukzoekers in de Nieuwe Wereld:

They that stayed at Leyden feasted us that were to go, at our pastor's house, being large, where we refreshed ourselves, after tears, with singing of psalms, making joyful melody in our hearts, as well as with the voice, there being many in our congregation very expert in music.

De overtocht van de Mayflower

De aanstaande emigranten reisden eerst naar

Plaquette tegen een van de buitenmuren van de Leidse Pieterskerk, ter ere van John Robinson en zijn betrokkenheid bij de Pilgrim Fathers die in 1620 met de Mayflower vertrokken richting de Nieuwe Wereld.

Delfshaven, om aan boord te gaan van de *Speedwell*, die hen naar de Engelse havenplaats Southampton bracht. Hier slo-ten ze zich aan bij een groter aantal En-gelsen die hun geluk wilden beproeven in de Nieuwe Wereld. Op 15 augustus zette de *Speedwell* samen met de *May-flower* koers naar Amerika, met in totaal honderdtwintig passagiers aan boord. Wegens lekkage van de *Speedwell* moest de tocht tot tweemaal toe worden onder-broken om de toestand van het schip in een Engelse haven te inspecteren. In Plymouth werd besloten dat de *Speedwell* niet zeewaardig genoeg was om de over-steek te maken. Een aantal passagiers besloot achter te blijven, de anderen stapten over op de *Mayflower* om alsnog de overtocht te kunnen maken.

Op 16 september 1620 zeilde de *Mayflo-wer* met honderdtwee zogenoemde *Pil-grim fathers* de haven van Plymouth uit en zette koers richting Noord-Virginia. Daar zouden ze echter nooit arriveren. Geplaagd door stormen duurde de over-tocht vijfenzestig dagen, en kwam de *Mayflower* veel noordelijker aan dan de bedoeling was. Na alle ontberingen had-den de Pilgrims er weinig behoefte meer aan om door te varen naar hun oorspron-kelijke bestemming, en ze besloten zich te vestigen in Massachusetts. Aan de oe-vers van de Cape Cod Bay stichtten ze een kolonie die de naam *Plymouth Co-lony* zou krijgen.

Veel zullen de kolonisten niet bij zich hebben gehad toen ze in Amerika aan-kwamen. Wat ze, of in ieder geval een aantal van hen, zeker mee hadden ge-

nomen uit Leiden, was het psalmboek van Henry Ainsworth.

Gebruikte psalmboeken

Deze uit Norfolk afkomstige predikant en wetenschapper vestigde zich in 1593 in Amsterdam, waar hij zich onder meer wijdde aan een berijming van de honderdvijftig psalmen in het Engels. Zijn psalmboek verscheen in 1612 bij een Amsterdamse drukker. Het was deze psalmberijming die de kolonisten in Plymouth Colony gingen gebruiken. Daarmee weken ze af van de Engelse kolonisten die na hen in Massachusetts arriveerden – tussen 1630 en 1640 ves-tigden zich ongeveer twintigduizend Engelse immigranten rondom de baai van Massachusetts. Zij namen de in Engeland gangbare berijming van Tho-mas Sternhold en John Hopkins (1562) mee.

In de ogen van veel puriteinse kolo-nisten was de versie van Sternhold en Hopkins veel te vrij. Zij opteerden voor een berijming die zo dicht mogelijk zou aansluiten bij de Hebreeuwse grond-tekst. De berijming van Ainsworth was een beter alternatief, maar de me-lodieën vonden ze te ingewikkeld. Bo-vendien was Ainsworth's psalmboek wellicht te nauw verbonden met de se-paratisten, en de puriteinen beschouw-den zich meer als hervormers, niet als separatisten.

A plain and familiar translation

Om aan alle bezwaren tegemoet te ko-men, werden de honderdvijftig psal-

men in 1638 verdeeld onder de dertig *chief divines* die op dat moment in New England actief waren. Niet alle namen zijn bekend, maar zeker is dat John Cotton (voorganger in Boston), Richard Mather (voorganger in Dorchester) en John Eliot (voorganger in Roxbury) een belangrijke bijdrage hebben geleverd. In het voorwoord bij de uiteindelijke uitga-ve geven de samenstellers een uitgebrei-de verantwoording van hun werkwijze en doelstelling:

We have therefore done our endeavour to make a plain and familiar transla-tion of the psalms and words of David into English metre, and have not so much as presumed to paraphrase to give the sense of his meaning in other words; we have therefore attended herein as our chief guide the original, shunning all additions, except such as even the best translators of them in prose supply, avoiding all material detractions from words or sense.

Leggen we de verschillende berijmingen naast elkaar, dan valt op dat de tekst van Ainsworth en het *Bay Psalm Book* sterk aan elkaar verwant zijn. Dat is niet zo vreemd, omdat in beide gevallen het uit-gangspunt min of meer hetzelfde was: zo dicht mogelijk bij de Hebreeuwse grondtekst blijven. De versie van Sternhold & Hopkins is duidelijk veel vrijer van opzet. Het begin van Psalm 23 is wat dat betreft illustratief:

King James Bible 1611

¹The Lord is my shepheard, I shall not want.

²He maketh me to lie downe in greene pastures: he leadeth mee beside the still waters.

³He restoreth my soule: he leadeth me in the pathes of righteousnes, for his names sake.

Sternhold & Hopkins

¹My shepherd is the living lorde, Nothing therefore I need:

²In pastors fayre, with waters calme He let me for the fead.

³He did convert and glad my soule, And brought my minde in frame: To walke in pathes of righteous-ness, For his most holy name.

Ainsworth

¹Jehovah feedeth me, I shall not lack.

²In grassy folds He down dooth make me lye; he gently-leads me quiet waters by.

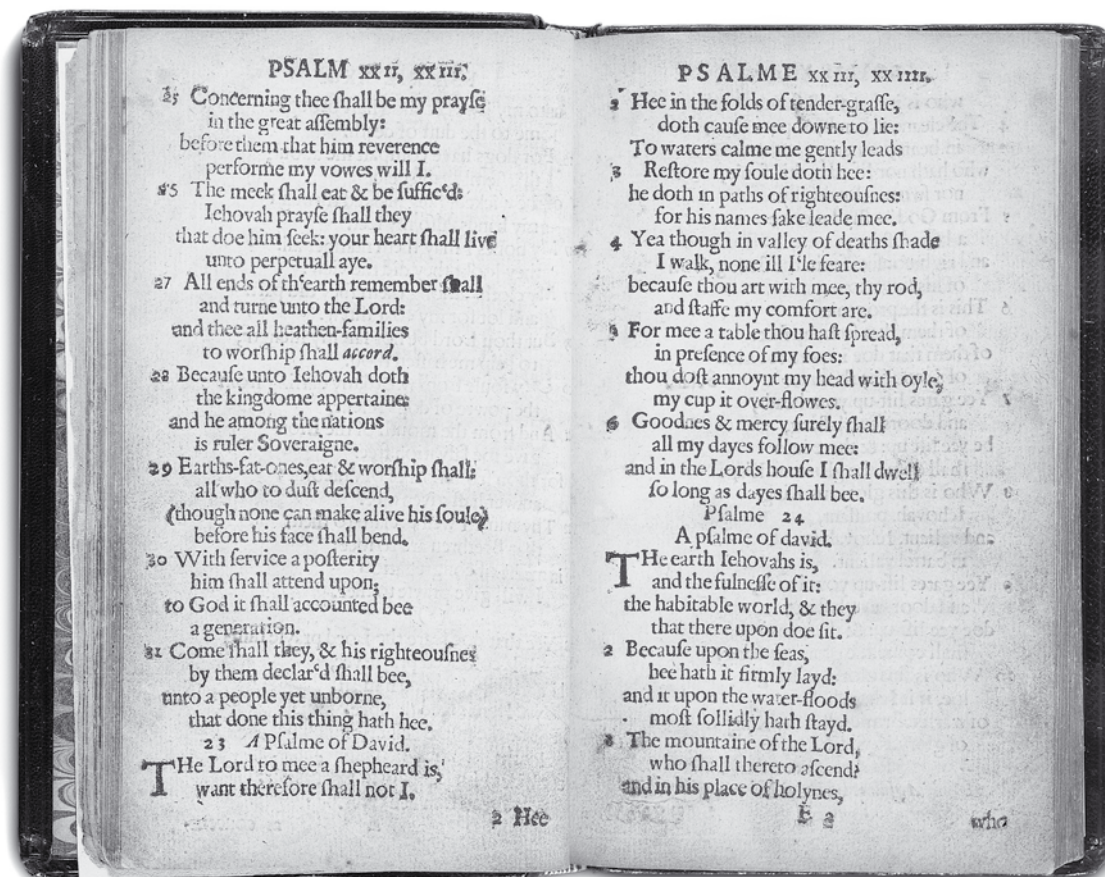
³He dooth return my soule: for his name sake in paths of justice leads-me-quietly.

Bay Psalm Book

¹The Lord to mee a shepheard is, want therefore shall not I.

²Hee in the folds of tender-grasse, doth cause mee downe to lie: To waters calme me gently leads

³Restore my soule doth hee: he doth in paths of righteous-ness: for his names sake leade mee.

Psalm 23 zoals afgedrukt in het Bay Psalm Book (1640)

Het is opvallend hoe nauw de vertaling in het *Bay Psalm Book*, en in mindere mate die van Ainsworth, aansluit bij de tekst in de *King James Bible*, op dat moment de standaard-bijbel in zowel Engeland als in New England. Tegelijkertijd lijkt de vertaler toch ook met een schuin ook naar de veel vrijere versie van Sternhold & Hopkins te hebben gekeken. Misschien is dat wel de verklaring voor het succes van het *Bay Psalm Book* bij de puriteinen in Massachussets Colony. Het zal hen zeker hebben aangesproken dat de vertalers claimden zo dicht mogelijk bij de Hebreeuwse grondtekst te zijn gebleven. Aan de andere kant zorgden elementen uit de *King James Bible* en uit Sternhold & Hopkins ervoor dat de nieuwe berijming toch vertrouwd in de oren klonk. Daarmee kon het *Bay Psalm Book* uitgroeien tot een van de symbolen van de eigen identiteit van de kolonisten.

Een eigen drukkerij

Ongeveer gelijktijdig met de start van de nieuwe berijming werden in Engeland en Holland gelden ingezameld om een drukpers met toebehoren –drukletters, papier en inkt– en zelfs een betaalde drukker naar de kolonie te verschepen. Dit sloot aan bij de wens van de kolonisten om minder afhankelijk te worden van hun oude vaderland. In september 1638 schreef Edmund Browne aan een collega-voorganger in Engeland: 'We hebben een Cambridge hier, een universiteit in oprichting, onderwijs aan jongeren, een bibliotheek, en ik verwacht dat er deze winter een drukkerij zal zijn.'

In september 1638 arriveerden alle materialen, samen met Stephen Day en zijn zoon Mathew die de drukpers moesten gaan bedienen. Een half jaar

later was de eerste drukkerij in Cambridge gebruiksklaar. Het eerste product dat van de persen rolde, was de zogenoemde *Freeman's Oath*, een gelofte die twintigjarige mannen met een gezin moesten afleggen om volwaardig lid van de kolonie te worden. Daarna volgde een almanak voor de kapitein William Peirce. Van beide publicaties bleef geen enkel exemplaar bewaard.

In 1640 werd het tijd voor het echte werk. Toevallig was de psalmberijming net op dat moment drukbaar, en er rolden in totaal zeventienhonderd exemplaren van de pers. Daarmee was het eerste in Amerika

gedrukte boek een feit. De titel van het psalmboek luidde officieel *The Whole Booke of Psalmes Faithfully Translated into English Metre*, maar werd bekend onder de naam *The Bay Psalm Book*, verwijzend naar Cape Cod Bay.

Kritische ontvangst

De reacties waren niet onverdeeld positief. Omdat de vertalers zich ten doel hadden gesteld om zo dicht mogelijk bij de grondtekst te blijven, waren ze het literaire gehalte van de berijming soms enigszins uit het oog verloren. Een tijdgenoot schreef bijvoorbeeld:

You Roxb'ry poets keep clear of the
crime
Of missing to give us very good
rhime.
And you of Dorchester, your verses
lengthen
And with the text's own words, you
will them strengthen.

Overigens waren de vertalers zich maar al te zeer bewust van de mogelijke tekortkomingen op literair vlak. In de inleiding maken ze, met een verwijzing naar Exodus 20, duidelijk dat de taal niet gepolijst hoeft te zijn:

If therefore the verses are not always so smooth and elegant as some may desire or expect; let them consider that God's altar needs not our polishings: Ex. 20. for we have respected rather a plain translation, than to smooth our verses with the sweetness of any paraphrases, and so have attended conscience rather than elegance, fidelity rather than poetry, in translating the Hebrew words into English language, and David's poetry into English metre.

Het commentaar richtte zich niet alleen op de inhoud, ook het drukwerk was onderwerp van kritiek. De opmaak was ronduit rommelig, zo stond in de koptekst van de linkerpagina's steeds 'PSALM', terwijl in de tegenoverliggende pagina het woord 'PSALME' was afgedrukt. De betiteling van de psalmen was allesbehalve uniform, en de verdeling over de bladspiegel was ronduit onhandig. Een van de criticasters noemde het drukwerk geen voorbeeld van goed vakmanschap, en veronderstelde dat de drukkers onvoldoende op de hoogte waren van de correcte interpunctie. Overigens was Stephen Day, die in Engeland actief was geweest als slotenmaker en helemaal niet als drukker, zich maar al te zeer bewust van de onvolkomenheden, zo blijkt uit het erratum dat is opgenomen op de laatste pagina van het psalmboek. Hierin vermeldt Day zeven errata, en voegt daaraan toe: 'The rest, which have escaped through oversight, you may amend, as you finde them obvious.'

Alle kritische noten konden echter niet verhinderen dat het *Bay Psalm Book* een groot succes werd. In korte tijd werd deze psalmberijming dé berijming van New England. In 1698 verscheen de

negende editie in druk, en ook dit was een bijzondere uitgave omdat het de eerste muziekdruk in de Britse kolonies betrof. Uiteindelijk zou dat aantal oplopen tot zeventig. Overigens moet daar wel bij worden aangetekend dat het daarbij ging om een herziene versie, die al in 1651 tot stand kwam. De opdracht daartoe werd verstrekt aan Henry Dunster, de eerste voorzitter van Harvard University.

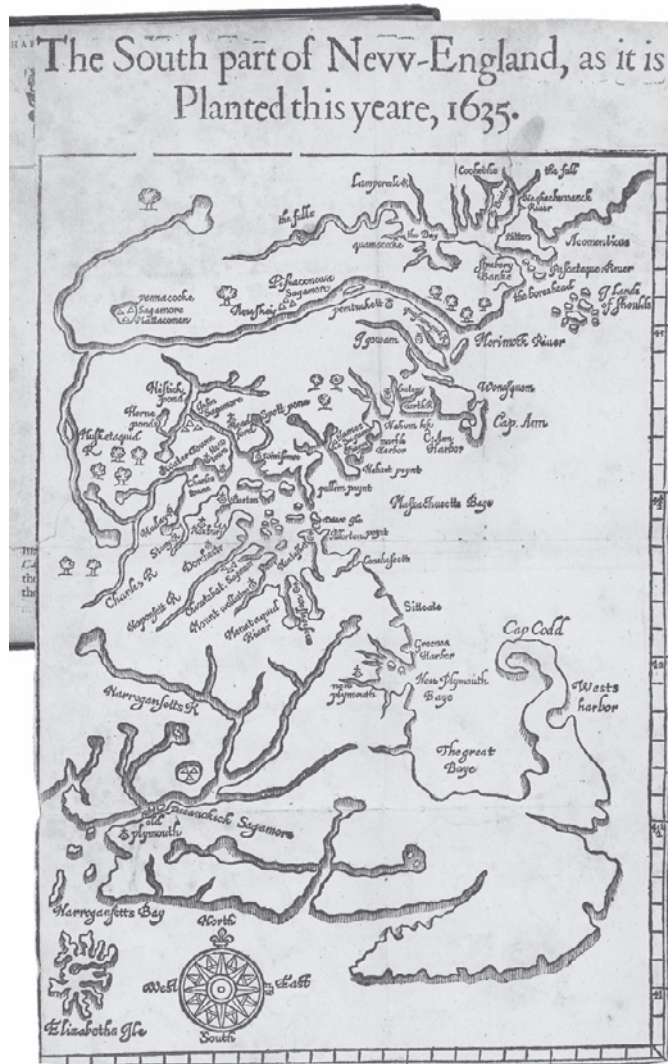
Zonder muziek

Bay Psalm Book bestan van de honden de bijbehorende muziek ontbreekt. De belangrijkste reden daarvoor is waarschijnlijk dat de drukkers in 1640 eenvoudigweg niet de beschikking hadden over zetsel waarmee muziek kon worden afgedrukt. Bovendien waren de kolonisten zo vertrouwd met de psalmmelodieën, dat ze ook zonder deze noten met het psalmboek uit de voeten konden. Overigens lieten de samenstellers van het *Bay Psalm Book* hun gebruikers niet geheel in het ongewisse over de te gebruiken melodieën. Op de laatste pagina van de bundel is een aanwijzing opgenomen op welke melodieën de psalmen gezongen moeten worden. Daarbij wordt nadrukkelijk verwezen naar de be-

staande bundels die wel van muziek zijn voorzien, zoals bijvoorbeeld de uitgave van Thomas Ravenscroft (1621).

Uiteindelijk zouden van het *Bay Psalm Book* in ruim honderd jaar tijd meer dan vijftig Amerikaanse edities op de markt verschijnen. Daarnaast verschenen er in Engeland ruim twintig edities, en ten behoeve van de Presbyteriaanse kerken in Schotland kwamen daar in de eerste helft van de achttiende eeuw nog eens zes edities bij. Van de allereerste editie uit 1640 resteren er heden ten dage nog welgeteld elf exemplaren. Old South

Plattegrond uit 1635 van New England, met daarop afgebeeld de nieuwe kolonies rondom Massachusetts Bay.

Church in Boston had twee exemplaren in bezit, en heeft dus zeer onlangs een daarvan onder de hamer laten brengen. Het heeft de gemeente geen windeieren gelegd. •

Gebruikte literatuur

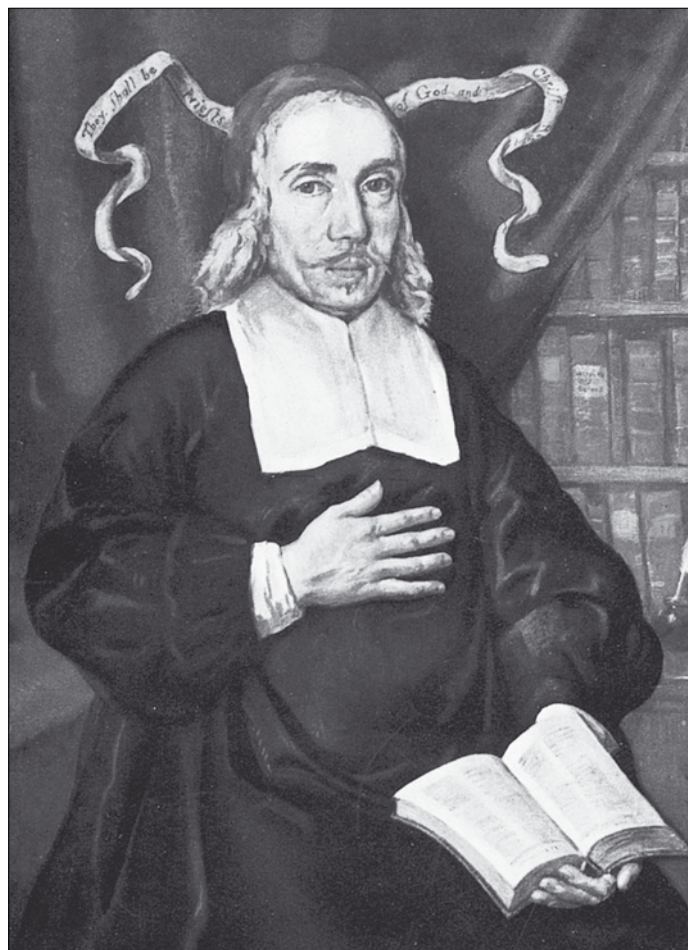
Austern, Linda Phyllis e.a., *Psalms in the Early Modern World* (Farnham 2011).

Haraszti, Zoltán, *The Enigma of the Bay Psalm Book* (Chicago 1956).

Lowens, Ivring, 'The Bay Psalm Book in 17th-Century New England', in *Journal of the American Musicological Society* 8/1 (1955), 22-29.

Morris, Amy, 'The Art of Purifying: The Bay Psalm Book and Colonial Puritanism', in *Early American Literature* 42/1 (2007), 107-130.

John Cotton (1585-1652) was voorganger in Boston en leverde een belangrijke bijdrage aan het *Bay Psalm Book*. Portret gebaseerd op een geconstrueerd portret dat zich in het Boston Athenaeum bevond.

De Protestantse Gemeente Soest

zoekt voor oecumenische wijkgemeente

'De Oude Kerk' een

CANTOR-ORGANIST (m/v)

(ca. 0.18 fte)

De functie omvat

- het geven van leiding aan de gemeentezang
- het bespelen van het orgel tijdens de kerkdiensten
- het geven van leiding aan de cantorij van De Oude Kerk

De sollicitanten dienen in het bezit te zijn van een bevoegdheidsverklaring cantor-organist niveau 1. Kandidaten met een bevoegdheidsverklaring 2 worden ook uitgenodigd te solliciteren. De salariëring is volgens de Generale regeling voor de kerkmusici.

Sollicitanten dienen kerkelijk meelevend te zijn en gevoel te hebben voor stijl en samenhang in de liturgie.

Een informatiepakket, dat bestaat uit functieomschrijving, profielschets en informatie over de wijkgemeente, het kerkgebouw en het orgel, staat op www.oudekerksoest.nl.

Nadere informatie kan worden ingewonnen bij de heer R.J. Bijma (waarnemend cantor-organist), e-mail rbijma@oudekerksoest.nl, telefoon (035) 6016689.

Sollicitaties, voorzien van een curriculum vitae, kunt u tot uiterlijk 1 maart 2014 richten aan mev. J. Voogt, Haagwinde 4, 3764 TN, Soest, e-mail jvoogt@oudekerksoest.nl. Sollicitaties worden vertrouwelijk behandeld.

De Protestantse Gemeente Colmschate/Schalkhaar zoekt per direct een:

Organist (m/v)

Wij zoeken iemand die

- bereid is een aantal zondagen (maximaal 26 op jaarbasis, inbegrepen Vespers) de (zondagse) eredienst op het orgel te begeleiden;
- kennis heeft om de technische staat van het orgel te kunnen bewaken en de tongwerken te stemmen;
- bereid is samen te werken en erediensten te begeleiden met de cantorij, het orkest of andere musici;
- bereid is om in voorkomende gevallen rouw- en trouwdiensten te ondersteunen binnen de gemeente Colmschate/Schalkhaar.

Wat hebben wij te bieden?

- Vergoeding conform de Generale Regeling voor de Kerkmuziek op basis van een vrijwilligersovereenkomst;
- een tegemoetkoming in de kosten voor muziekboeken;
- gemotiveerd en enthousiast team van organisten.

Reageren of meer informatie?

Wil je reageren of meer informatie over deze vacature?

Neem dan contact op met één van de organisten, Maarten Koskamp (telnr. 06 4123 4188, mw.koskamp@ziggo.nl) of Janke Oberman (telnr. 0570 654722 of 06 5215 2306, janke.oberman@gmail.com)